

Zakaj je bil izgnan ostrakizem in čemu umetnost danes?

— Nika Leskovšek

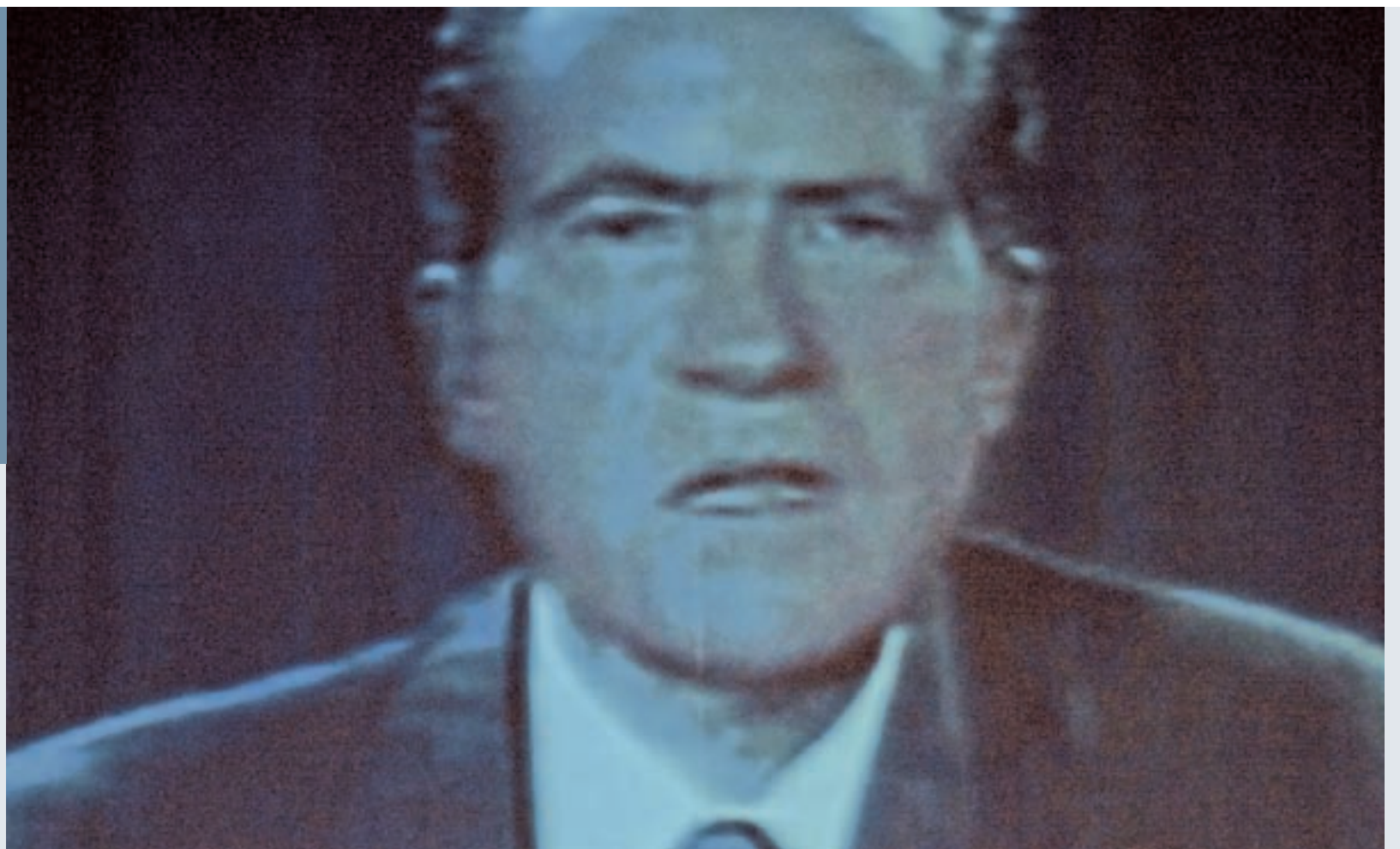
— fotografija Bojan Jablanovec

Vam je znano ime Dominique Strauss Kahn? Ste seznanjeni z Mednarodnim monetarnim skladom? Veste, na kakšen način je vpet v zakulisje trenutne finančne krize in kakšna je njegova funkcija? Nič hudega, če je vaš odgovor na vsa ta vprašanja »ne vem«. Pravzaprav performer Boris Kadin to tudi anticipira, še več, na tem celo bazira njegov performans. Kadinova najnovejša stvaritev »Kriv« se namreč ukvarja z razgrnitvijo tistih nevidnih vzvodov oblasti in njihovim funkcioniranjem.

Performer sicer izhaja iz osebnega in lokalnega položaja in skuša – kot mlad ustvarjalec, ki z delovanjem na hrvaški zunajinstitucionalni umetniški sceni preživlja sebe in hčerko – diagnosticirati vzroke lastne mizerne neprilike in predvideti razplet aktualnega stanja. Performans se ne omejuje zgolj na umetniško životarjenje, kar smo videli sicer tematizirano že v velikem številu performansov, ampak se mu v stiski tokrat solidarnostno pridružujejo celo ostali državljani. Kadinu je namreč dovolj verno-naivnega poslušanja vztrajnih in praznih obljub o izteku recesije, kljub temu da se je po njegovih lastnih besedah (in še čigavih) kriza na Hrvaškem zalezla tako globoko, da je niti prodaja vseh njenih čudovitih otokov ne more več rešiti. Ker Kadin noče zgolj sedeti križem rok, poskuša najprej najti vzroke za klavrno stanje.

Da bi dognal, kako smo prilezli do obstoječega stanja, začne svoj diagnostični pohod kar na samem začetku evropske civilizacije: v Grčiji, njeni obliki »demokracije« in principu ostrakizma, nadaljuje v militantnem Rimskem imperiju in njegovem motu, da cilj poveljuje sredstva, se ustavi pri začetku novoveške filozofije, Descartesu, dvomu alias cogitu in nadaljuje pri razsvetljenskih humanističnih načelih. Slednjič locira »veliko depresijo« kot zgodovinsko primerljiv moment današnjemu stanju, ki ji kot rešilna bilka sledi ustanovitev Mednarodnega monetarnega sklada (ki, če povem malček po foucaultovsko, pod pretenzijo ustvarjanja stabilnosti in varnosti finančno disciplinira Mednarodni monetarni sistem).

Zakaj nas torej vsemogočni Mednarodni monetarni sklad ne reši? Kadin sestavi obtožnico za generalnega direktorja monetarnega sklada, omenjenega Dominiqueja Straussa Kahna (in ostalih 24 generalnih sekretarjev, ki takisto predstavljajo tisti minorni, nevidni eksekutivni del družbe) in korak za korakom razkriva prikrite vzvode v piramidalni izkoriščevalski shemi. Obtožnica jih bremeni ekološkega in ekonomskega genocida, dehumanizacije in čezmerne zadolževanja držav.

Performans zavzema obliko »*performance lecture*«, ki ga Kadin – oborožen s seminarskim gradivom in vedno uporabnim medmrežjem (s klikom na imf.org pa si lahko podoben performans ustvarite kar sami doma) – demonstrativno odpredava z monotonim glasom. Performer se torej izogiba rabi raznih retoričnih manipulativnih postopkov, ampak neko osebno težavo raje objektivizira in generalizira (princip *Vie Negative* pač). Na ta način vzpostavlja nasprotje z dokumentarističnimi posnetki o delovanju IMF, ki v pretirano simpliciranem, edukativnem, predvsem pa (sumljivo) entuziastičnem tonu uvajajo povprečnega laika v ta kompleksen sistem in apelirajo na njegov državljanski čut, da bomo skupaj zgradili temelje temu opevanemu varnemu in stabilnemu življenju – in to brez razlik za prav vsakega prebivalca sveta. Na ta način antiteze torej Kadin razkriva inherentne performativne postopke, prisotne v (političnih, ekonomskih) taktikah zapeljevanja in manipuliranja, tarča katerih ni le mali človek, ampak predvsem manjše države, ki lezejo le globlje in globlje v dolgove.

Vodenje Mednarodnega monetarnega sklada je namreč diktirano izključno po BDP-ju posamezne države, glasovnice v tem sistemu so torej plačniške in »*radodarnost*« države diktira njen vpliv (oz. vpliv njenega vodilnega kadra). Kadin (zvest načelu *pro et contra*) predstavi še nasprotujoče argumente kritikov monetarnega sklada, ki (po principu pometanja pred lastnim pragom) državljanom in državljanke nalogajo določene ukrepe, na primer redukcijo osebne lastnine na minimum. Kar izzveni – sploh v primeru zunajinstitucionalnega umetnika – precej absurdno.

Razkrinkanje paramidalne izkoriščevalske sheme na vrh locira samozadostne multinacionalne korporacije, ki se legitimirajo kar same (stara zgodba, poznana še pred popularnima Negrijem in Hardtom). (Po imperialni strukturi je tudi kar precej jasno, kam v svetovnem redu spada Kadinov performans: torej med pobude nevladnega sektorja, katerih kritičnost do neke mere sistem celo spodbuja, ker se ob enem zaveda, da mu kot inherentnemu delu sistema ne morejo do živega, a predstavljajo prav ventil za izpuhtevanje negativne energije.) Kadin se pravzaprav ne slepi, da bi bilo mogoče proizvesti spremembo. Njegov angažma je drugje: v poskusu mobilizacije apatičnega volilnega telesa. Zato simulira volitve (pravo pravcato črepinjsko sodbo, neanonimno seveda), kjer ob predstavljenih dejstvih občinstvo pokliče na glasovanje: je IMF kriv ali ne? Rezultate glasovanja vpiše v obtožnico v obliki elektronskega sporočila, ki naj bi ga osovraženi zalegi poslal po vsakem performansu (proces pošiljanja še med procesiranjem prekine in sama izvršba ostane nejasna). Dejansko pa izpostavlja problematiko družbenoangažirane umetnosti in njenega učinka v realnem, njeno (fiktivno ali realno) družbenokritično sizifovstvo pa raztegne tudi na obstoječ sistem, saj današnja demokracija ostrakizmu podobnega odvoda ne pozna več.

Kadinov performans nekaj malega spominja na uprizoritev pred nekaj leti, ki so nam jo zagodli Betontanc in Jonghollandia z naslovom *Everybody for Berlusconi*, le da smo bili takrat vpeti v bistveno bolj dinamično in interaktivno (beri gledališko učinkovito) politično zasedanje. Prav zaradi uporabljenih performativnih postopkov (četudi na samokritičen način) se pravzaprav postavlja vprašanje, s kakšnimi sredstvi naj se sodobne scenske umetnosti družbeno angažirajo v performativno naravnani družbi nadzora. Če namreč dramaturški lok »*predavanje*« ni sposoben vzdrževati pozornosti »*poslušalcev*«, bo še tako domišljen koncept – kot je na primer ta o antitezi reducirane performativnosti v umetnosti na eni strani in potencirane performativnosti neumetniškega vsakdanjika na drugi – nazadnje zgolj kontraproduktiven.

Kakorkoli že, na koncu omenjenega performansa o Berlusconiju je prav tako sledilo glasovanje (proti komu oziroma za koga je jasno) in nato – takrat še v tradicionalni pismeni obliki – sestavljanje obtožnice, ki je romala v roke nekemu izmed občinstva in mu tako predala iniciativo za družbeni angažma in odgovornost za celoten kolektiv obnem (potencialno pa tudi za sankcije, ki bi jih bila lahko umetniška skupina deležna). Skratka, kar se mi lahko zapiše ob Kadinovem performansu (vsaj z gledališkega vidika), je: na zahodu nič novega.

Tabu kapitalizma

Prvobitna akumulacija oziroma tranzicija po slovensko

— Gal Kim

O delovanju kapitalističnega produkcijskega načina poslušamo ali prebiramo precej pavšalne komentarje tako po časopisih kot na poročilih: ko je že kazalo, da bodo v času ekonomske krize fonti člankov postali kritičnejši, nas še vedno skušajo prepričati o rentabilnosti in profitabilnosti podjetij ter slovenskega gospodarstva, o tem, da je potrebno končno zaključiti tranzicijo, ki pomeni nujnost neoliberalnih reform na vseh področjih socialne države. Veliko manj je govora o tem, kako se je tranzicija sploh začela in kakšna logika je v ozadju geneze kapitalizma in sedanje krize. Najbolj eklatanten simptom kvazikritičnega poročanja o kapitalistični krizi je zaznati v senzacionalističnem linču tajkunov slovenskega gospodarstva. »*Analize*« spretno psihologizirajo sistemsko delovanje kapitalizma in kažejo zgolj na vrh ledene gore. Ne gre za to, da si tajkuni ne bi zaslužili kritike (kakopak ne moralizatorske!), temveč za to, da se na ta način premešča oziroma pozablja na objektivna zgodovinska protislovja. V pričujočem prispevku bomo zgolj očrtali nekaj potez slovenskega demokratičnega prehoda v kapitalizem, prvotno akumulacijo na Slovenskem.

Kot je pravilno in barvito pokazal Marx ob koncu prvega dela *Kapitala* – v svoji famozni analizi prvobitne akumulacije – so začetke kapitalizma spremljali izjemno nasilni in krvavi procesi: korupcija, plenitve, ropanja, izdaje, usmrtitve, genocid, zapiranja, razlastitve kmetov, kolonizacija neevropskega sveta in seve-

da institucije ter primat privatne lastnine nad ostalimi tipi lastnine. Kmetje so bili pregnani iz svojih zemljišč, postali so svobodni – z drugimi besedami; svojo delovno silo, svoje roke so sedaj lahko prodali v novih manufakturah, novim gospodarjem, kapitalistom. Njihova stara mesta na zemljiščih so prevzele ovce; stara skupna zemljišča pa so postala prostori za aristokratski lov. Če se kmetje niso prostovoljno podali v mesta in tovarne, so jih v to prisilili novi zakoni: od 17. stoletja dalje so v Angliji prepovedali beračenje in pohajkovanje. Kogar so kje zalotili ob nedelu oziroma beračenju, so zaprli ali zaslužnili, v nekaterih primerih pa celo usmrtili. Ob uvajanju nove eksploatacije in formiranju novega delavskega razreda ne gre pozabiti, da v istem času cveti trgovina s sužnji, ki omogoča vzpon številnih obmorskih mest (na primer Liverpoola) in nadaljnje izkoriščanje ter plenjenje kolonij.

Tako je v centru kapitalistične mašinerije že od samega začetka na delu nasilna logika eksploatacije in podrejanja dela pod kapital ter ostalih produkcijskih načinov pod vladavino blagovne produkcije.

Prvobitna akumulacija in bogatenje vladajočega razreda (buržoazije in delno plemstva) torej nista prišla sama od sebe ali zaradi podjetniškega duha Robinzonov, prav nasprotno, opravka imamo z vzpostavitvijo in reprodukcijo kapitalističnih razrednih razmerij in družbenih formacij.

Danes, 20 let po razpadu Jugoslavije in izpolnitvi tisočletnih sanj slovenskega naroda – ki mimogrede kot zamišljena skupnost ni obstajal do polovice 19. stoletja – je čas, da potegnimo bilanco slovenskega »*demokratičnega prehoda*«. Gotovo velika večina prebivalcev Slovenije ni niti sanjala o posledicah prehoda v drug družbenoekonomski sistem, kaj šele da bi se zavedali implikacij konca socializma. Verjetno ne bi bilo pretirano zapisati, da bi imelo drugačno referendumsko vprašanje leta 1990 precej drugačen izid: Slovenci in Slovenke, ali hočete biti v naslednjih desetletjih priča povečanju razrednih razlik in brezposelnosti, skrajševanju dopusta in zmanjševanju pokojnin ter privatizaciji zdravstvenih storitev ...? A na tisti točki so bila razredna vprašanja že v ozadju, vsem na oče je bila zgolj nacionalna problematika, ki jo je krasila liberalna ideologija človekovih pravic in pravne države. Vsi ti procesi so potekali v duhu Evrope, demontaže samoupravnih institucij ter vzponu privatne lastnine. Pred zakonom smo končno vsi postali enaki, zlasti tisti, ki so se znašli brez dela in na ulici, so lahko enakost pred zakonom z veseljem potrdili. Kako lepo je biti svoboden in enak v naši deželi. Končno lahko začnemo delati na narodni spravi, zaživeli bomo v Evropi in NATU, stran od Balkana.

Ideološki spopadi so bili sicer ključni za vzpostavitev nove državne entitete in so zato legitimirali delavsko samoupravljanje, a vendarle je istočasno potekala prava ekonomska tranzicija. V Sloveniji so jo teoretiki in mnenjski voditelji poimenovali denacionalizacija, kar je, naj takoj pristavimo, seveda nepravilen termin. V Sloveniji je namreč tudi po denacionalizaciji dobršen del podjetij ostal v državni lasti, sploh pa v Jugoslaviji ni bilo veliko državne lastnine, pač pa je prevladovala družbena. Tako da bomo – sledeč Marxu – tu uporabili termina ekspropriacije (šlo je za razlastitev družbene lastnine) in prvega vala privatizacije. Omenjena procesa pomenita razprodajo družbe-

nega premoženja, ki ga je jugoslovansko delovno ljudstvo gradilo in prispevalo v 4 desetletjih po 2. svetovni vojni. Družbo oziroma delovno ljudstvo so v prvem koraku razlastili produkcijskih sredstev. Slednja so prišla v roke novim upravam oziroma novim lastnikom (najsibodi država ali zasebni kapital). Obnem delavstvo izgubi kontrolo v tovarnah; delavski sveti dobijo zgolj posvetovalno vlogo, v upravah pa sedijo ali stari izkušeni kadri ali pa *nouveau riches*, ljudje s poznanstvi oziroma deli nove frakcije vladajočega razreda. Večina večjih podjetij, ali vsaj večina deležev v tej prvi fazi, ostane v rokah države, tako da lahko govorimo celo o delni nacionalizaciji industrije, nacionalizaciji, ki je seveda na strani kapitala in ne dela. V roke zasebnega kapitala preide zgolj del starih podjetij. Je pa res, da nekateri deli uprav prevzamejo pobudo in zaradi dostopnosti informacij in vez z bankami vsekakor izkoristijo novo situacijo. Tako prihaja tudi do tajkunizacije pri nas. V takšni klimi je o kakršnikoli delavski participaciji nesmiselno govoriti.

Naslednji pomemben korak v institucionalizaciji privatne lastnine je bil izpeljan subtilneje in malce demokratičneje kot v večini bivših socialističnih držav. V Sloveniji pride do privatizacije »*od spodaj*«, do »*demokratične tranzicije*«, ki rezultira v prenosu družbenega bogastva in lastnine v roke slovenskih državljanov (in ne prebivalcev Slovenije!). Celotno družbeno bogastvo se je ocenilo na določeno ceno, ki jo državna oblast razdeli na certifikate za vse državljane. Ta certifikat je potem Janez lahko vložil v podjetja, ki so se odločila kotirati na slovenski borzi. Tu lahko zgolj omenimo, da so večino certifikatov ljudje slabo naložili, nekateri pa so ponovno skozi ta proces obogateli (znanje, notranje informacije in finančne špekulacije). A po izvedbi demokratičnega prenosa je krivdo za slabo naložen kapital brez zadržkovmoč zvaliti na posameznike: kaj ste pa tako slabo vlagali?!

Privatizacija zemljišč in nepremičnin je bila področje, kjer je ekspropriacija potegnila črto, in je stanje vrnilo v obdobje pred 2. svetovno vojno. Tako postanejo ogromni zemljiški veleposestniki rimokatoliška cerkev ter deli stare buržoazije.

Družbena stanovanja je bilo v 90. letih moč odkupiti, resda po dokaj ugodnih cenitvah, a vendarle je to pomenilo masovno zadolževanje prebivalstva. S tem zadolževanjem pa se je zgodila pomembna investicija v banke, ki so na ta način začele dobivati ogromno finančno injekcijo. Ta moment je pomenil tudi možnost kreditiranja podjetij in izredno pomembno vlogo bank v celotnem tranzicijskem obdobju.

Se pravi, privatizacija in ekspropriacija delovnega ljudstva sta potekali na različnih področjih: na področju nepremičnin, na ločitvi delavcev od produkcijskih sredstev, na ustanovitvi privatne lastnine in na političnem nivoju, ki je rezultiral v siromašenju institucij delegatskega sistema in samoupravljanja. Danes je na vrsti 2. val privatizacije, ekspropriacija na neoliberalen način, ki skuša ukiniti dediščino socialne države. V drugem delu prispevka se bomo lotili procesa »*permanentne prvobitne akumulacije*«, ki bo pokazal, kako danes v Sloveniji poteka 2. val privatizacije, prava denacionalizacija na nivoju podjetij, ki rezultira v spremenjeni vlogi države. Slednja sedaj omogoča reprodukcijo kapitala, stran dela pa prepušča iznajdljivosti in konkurenci trga.